

Az asszociativitás geometriájáról

Jenei Sándor

Pécsi Tudományegyetem

Matematikai és Informatikai Intézet

Alapfogalmak

Egy $\bullet$ művelet az X halmazon egy olyan függvény, amely X -beli rendezett párokhoz rendel egy X -beli elemet.

Alapfogalmak

Egy $\bullet$ művelet az X halmazon egy olyan függvény, amely X -beli rendezett párokhoz rendel egy X -beli elemet.

A $\bullet$ műveletre azt mondjuk, hogy **kommutatív**, ha minden x, y X -beli elem esetén

$$x \bullet y = y \bullet x$$

Alapfogalmak

Egy $\bullet$ művelet az X halmazon egy olyan függvény, amely X -beli rendezett párokhoz rendel egy X -beli elemet.

A $\bullet$ műveletre azt mondjuk, hogy **kommutatív**, ha minden x, y X -beli elem esetén

$$x \bullet y = y \bullet x$$

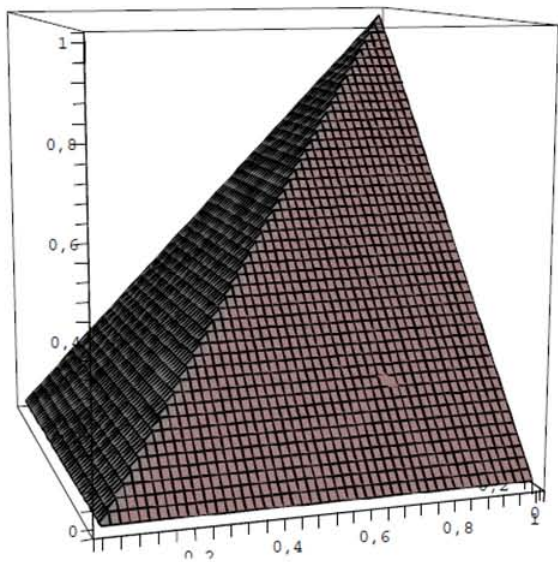
A $\bullet$ műveletre azt mondjuk, hogy **asszociatív**, ha minden x, y, z X -beli elem esetén

$$(x \bullet y) \bullet z = x \bullet (y \bullet z)$$

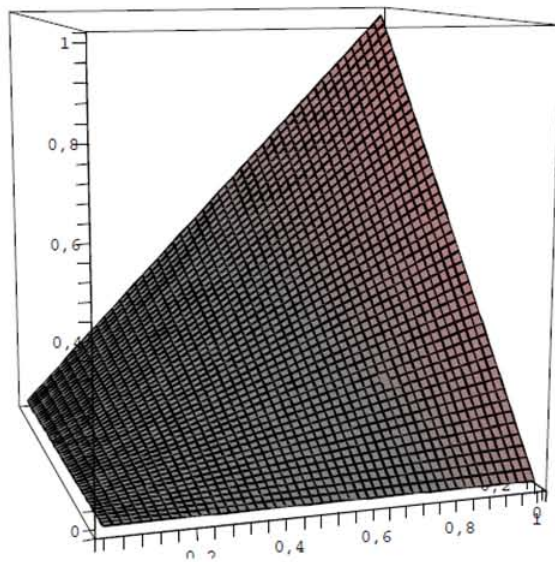
- [1] N. H. Abel, *Untersuchungen der Functionen zweier unabhängig veränderlichen Grössen x und y wie $f(x, y)$, welche die Eigenschaft haben, dass $f(z, f(x, y))$ eine symmetrische Function von x, y und z ist*, J. Reine Angew. Math. 1 (1826), 11–15. Oeuvres Complètes de N.H. Abel, Vol. 1, Christiana, 1881, 61–65.

A • művelet grafikonja:

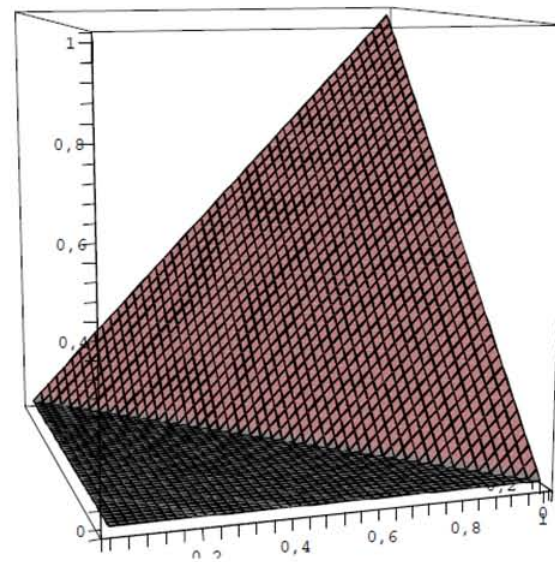
$$(x, y, x \bullet y)$$

$\min(x,y)$

xy

$\max(x+y-1,0)$

A • művelet négydimenziós grafikonja:

$$(x, y, z, (x \cdot y) \cdot z)$$

Mit tehetünk három dimenzióban?

Trükk:

Minden x, y, z esetén

$$(x \bullet y) \bullet z = x \bullet (y \bullet z)$$

Mit tehetünk három dimenzióban?

Trükk:

Minden x, y, z esetén

$$(x \bullet y) \bullet z = x \bullet (y \bullet z)$$

Minden x, y, z, c esetén

$$(x \bullet y) \bullet z \leq c \quad \text{pontosan akkor, ha} \quad x \bullet (y \bullet z) \leq c$$

Háromdimenziós jellemzés

Trükk:

Minden x, y, z esetén

$$(x \bullet y) \bullet z = x \bullet (y \bullet z)$$

Minden x, y, z, c esetén

$$(x \bullet y) \bullet z \leq c \quad \text{pontosan akkor, ha} \quad x \bullet (y \bullet z) \leq c$$

Minden x, y, z, c esetén

$$x \bullet y \leq c/z \quad \text{pontosan akkor, ha} \quad y \bullet z \leq c/x$$

Reziduált műveletek

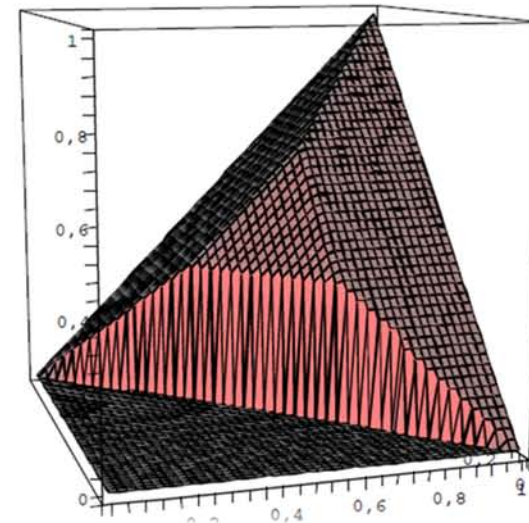
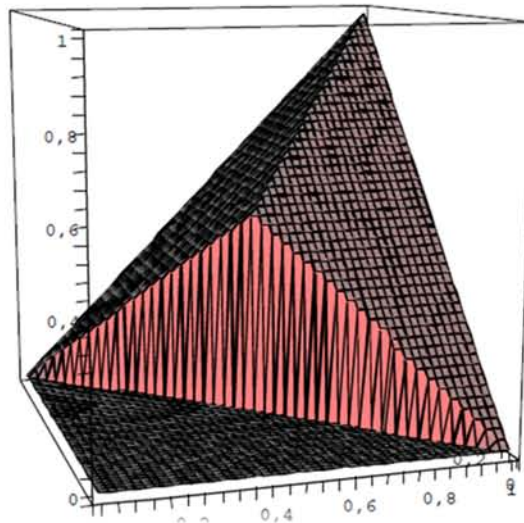
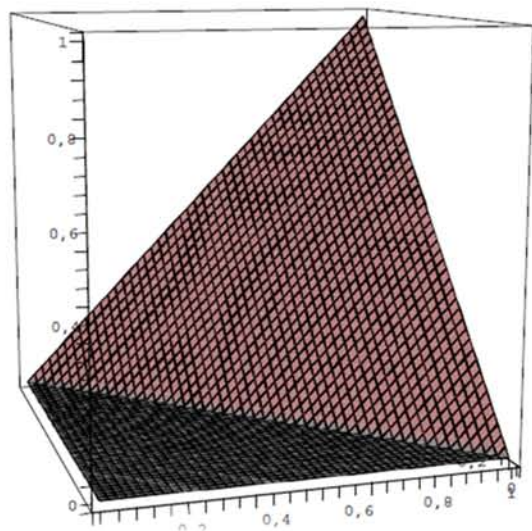
Tegyük fel, hogy minden x, y esetén a

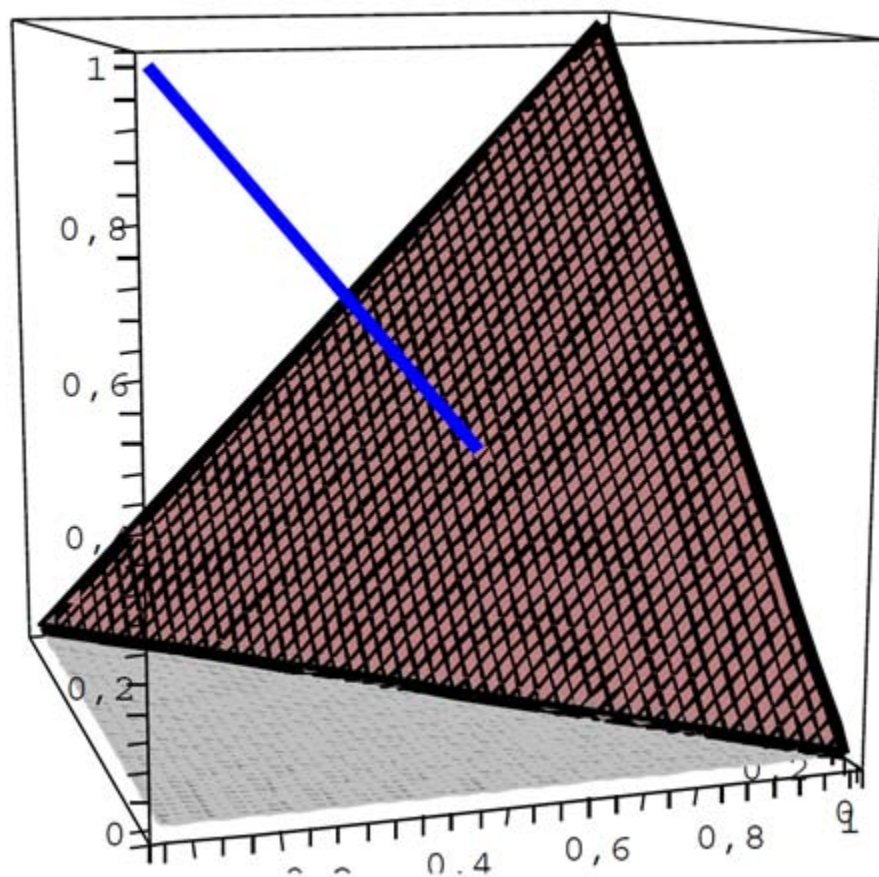
$$\{z \mid x \bullet z \leq y\}$$

halmaznak van legnagyobb eleme. Ekkor legyen

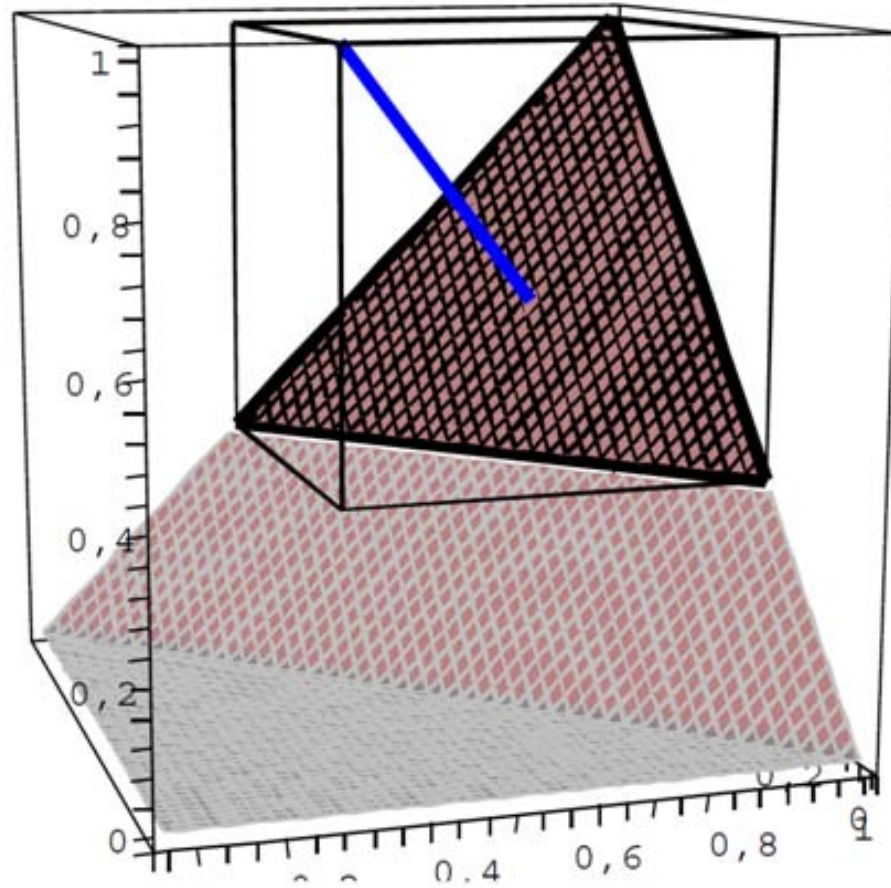
y/x ez a legnagyobb elem.

Az „egyenes vágás” esete:

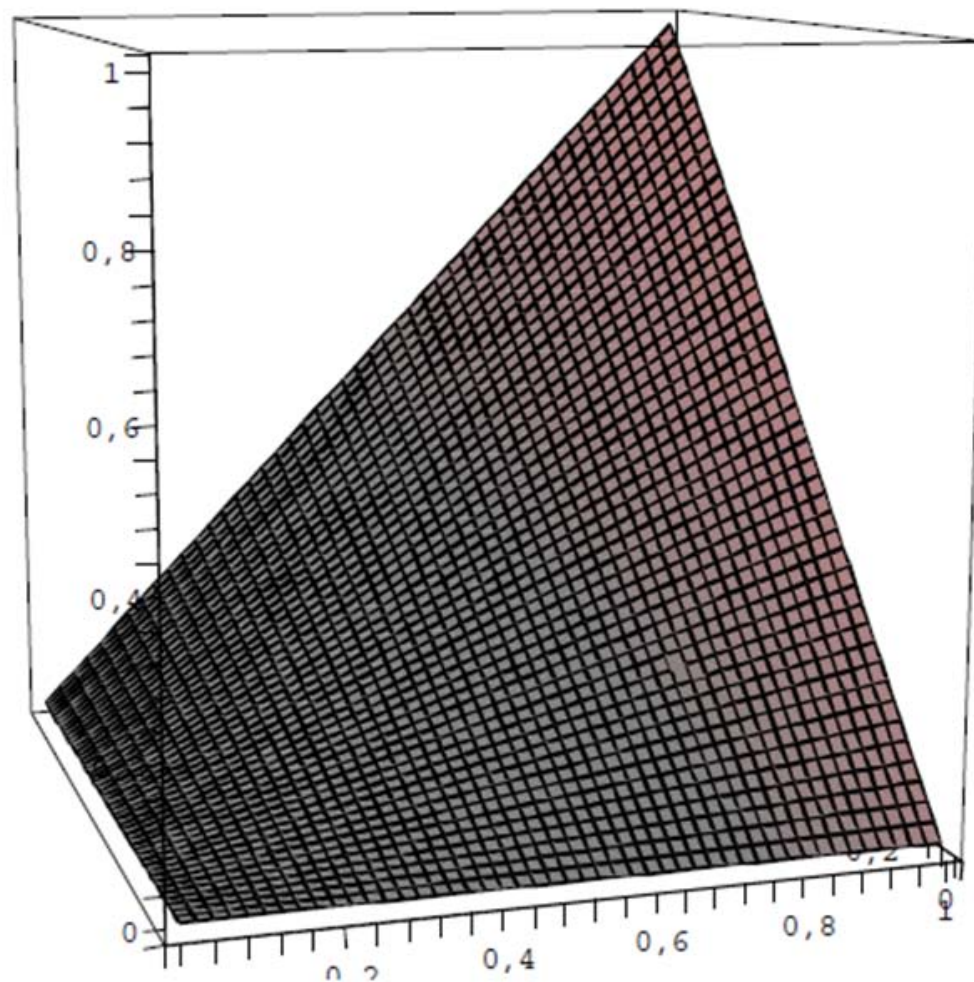
$x \bullet y \leq 0/z$ pontosan akkor, ha $y \bullet z \leq 0/x$

$$x \cdot y \leq 0.33/z \quad \text{pontosan akkor, ha} \quad y \cdot z \leq 0.33/x$$

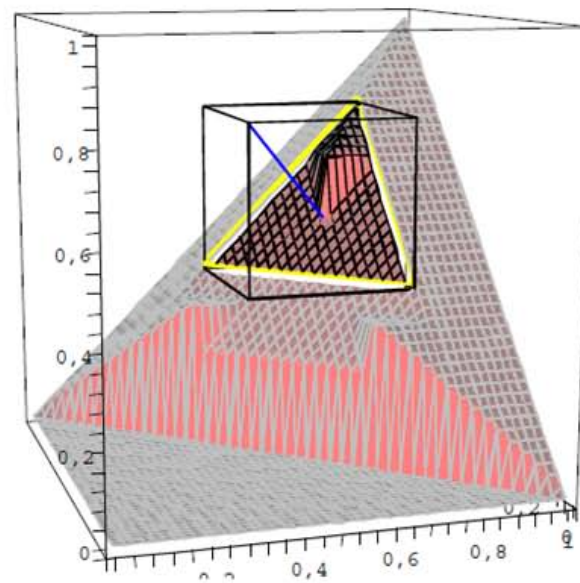
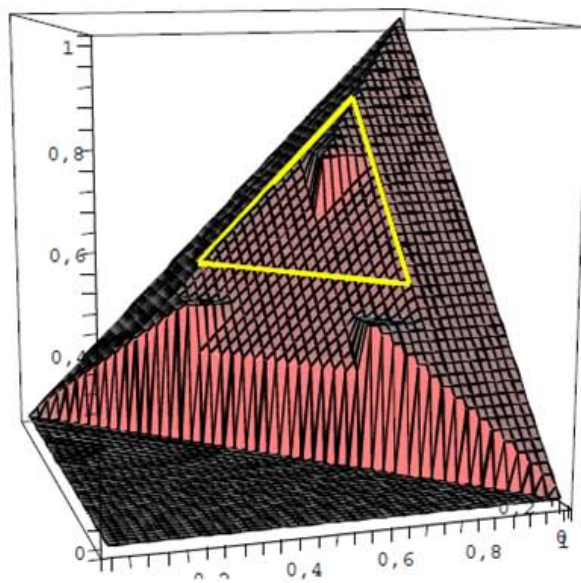
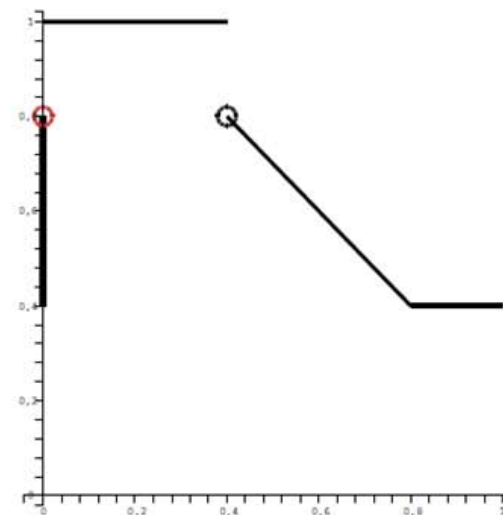
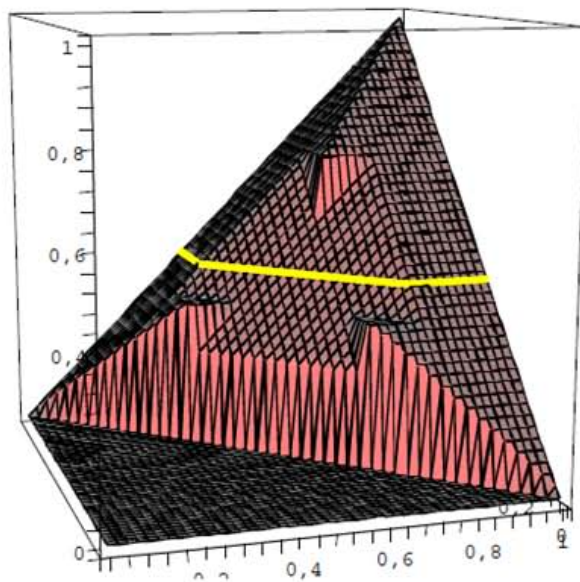
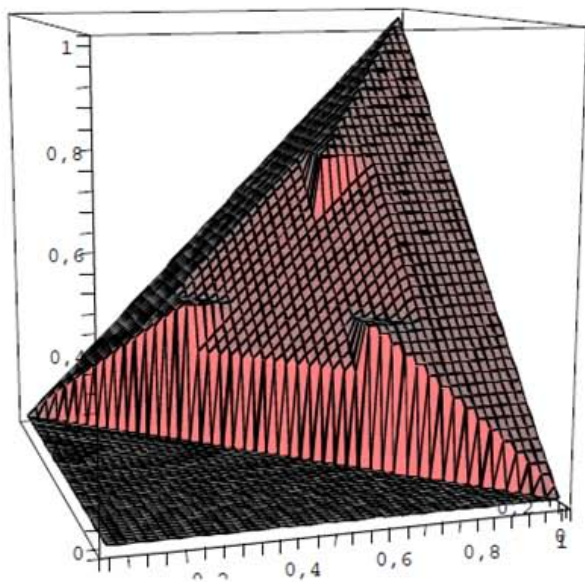

A „folytonos görbe” vágás esete:

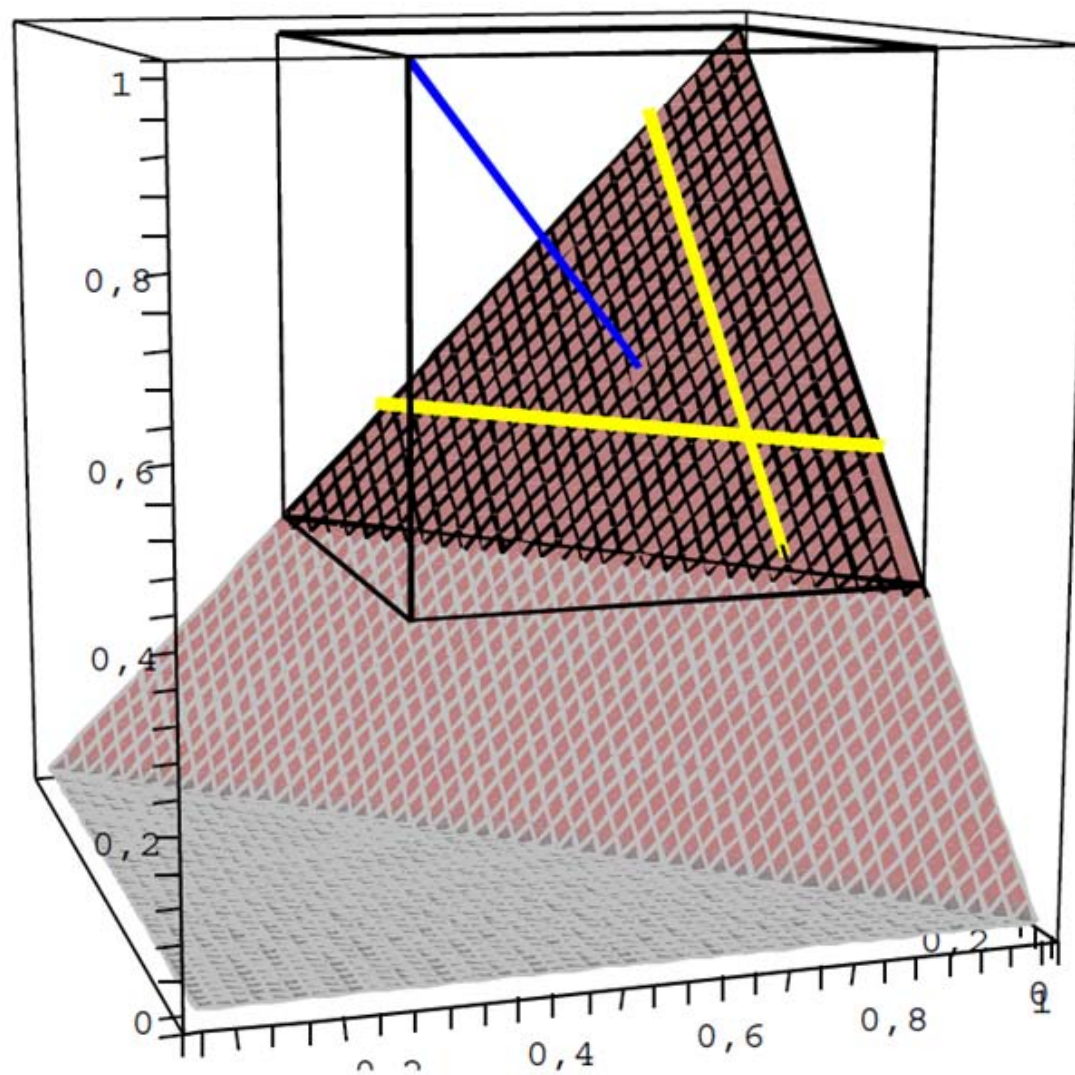

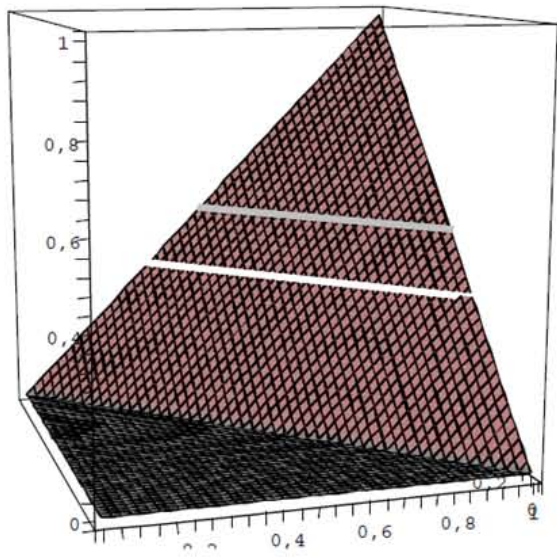
A „szaggatott görbe” vágás esete:

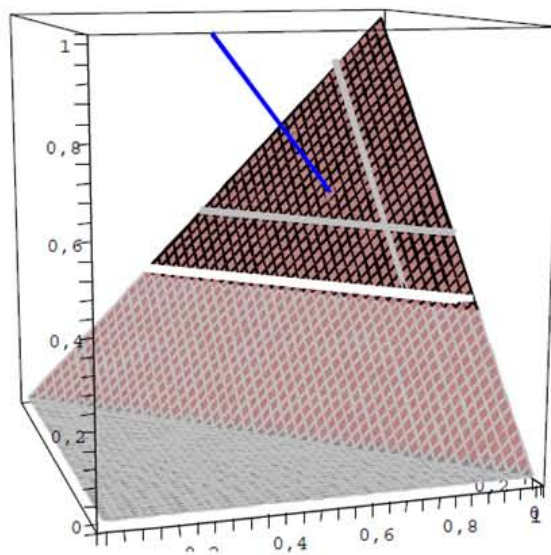
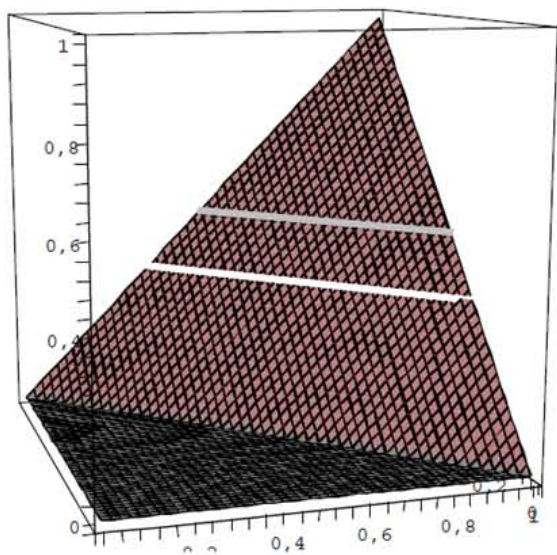
Alkalmazások az algebrában

Alkalmazások az algebrában

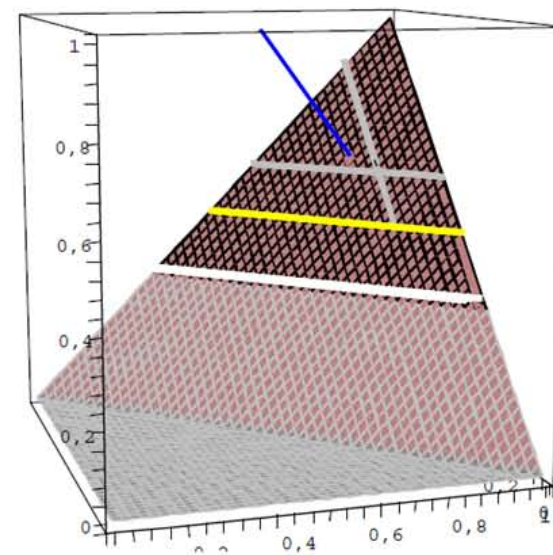
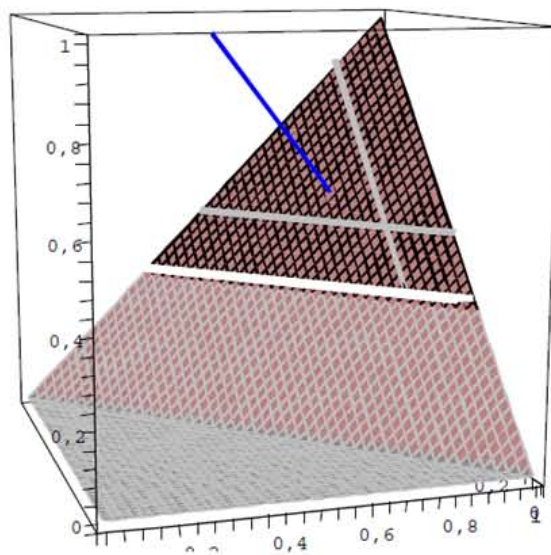
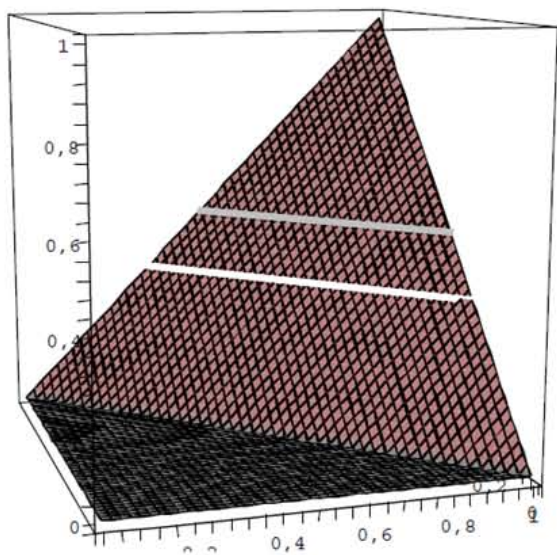

Alkalmazások az algebrában

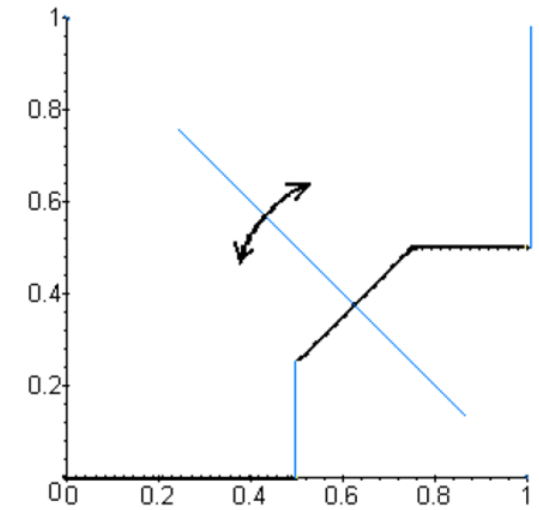
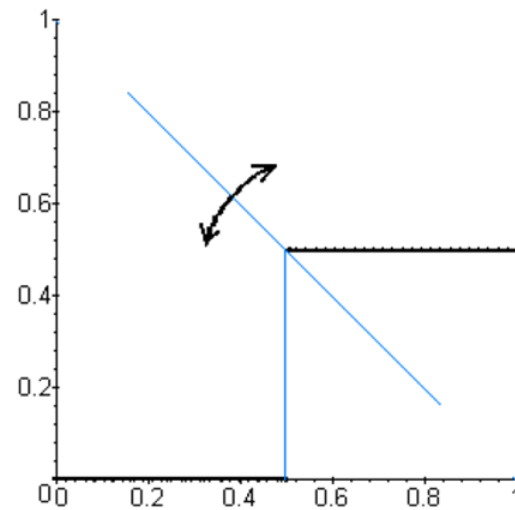
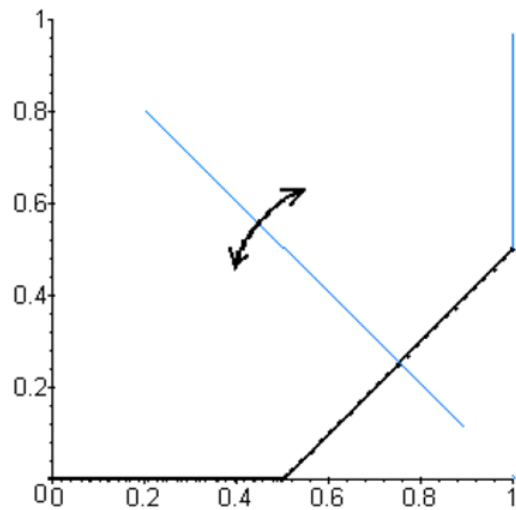
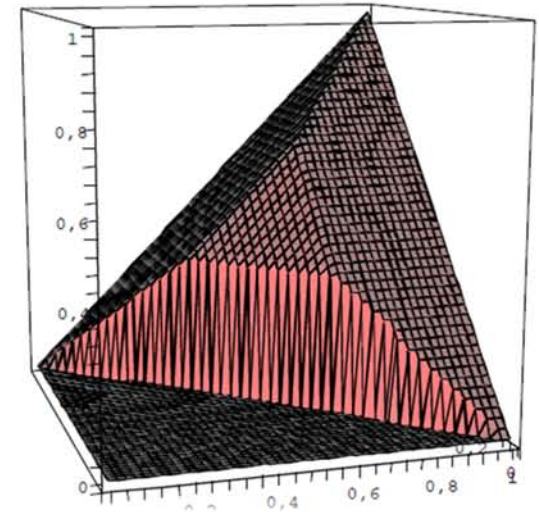
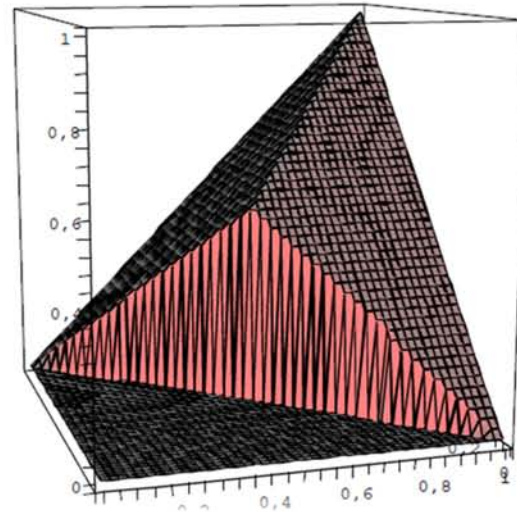
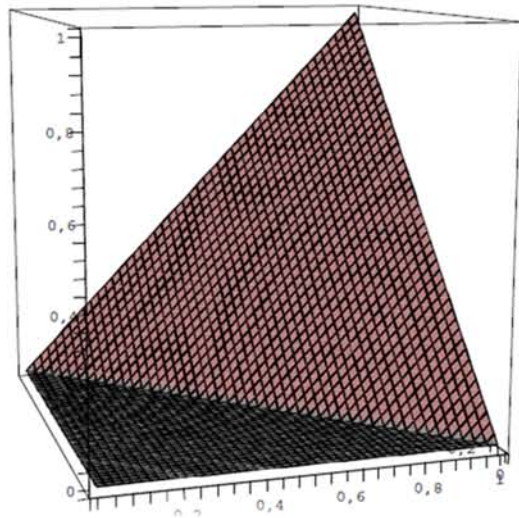

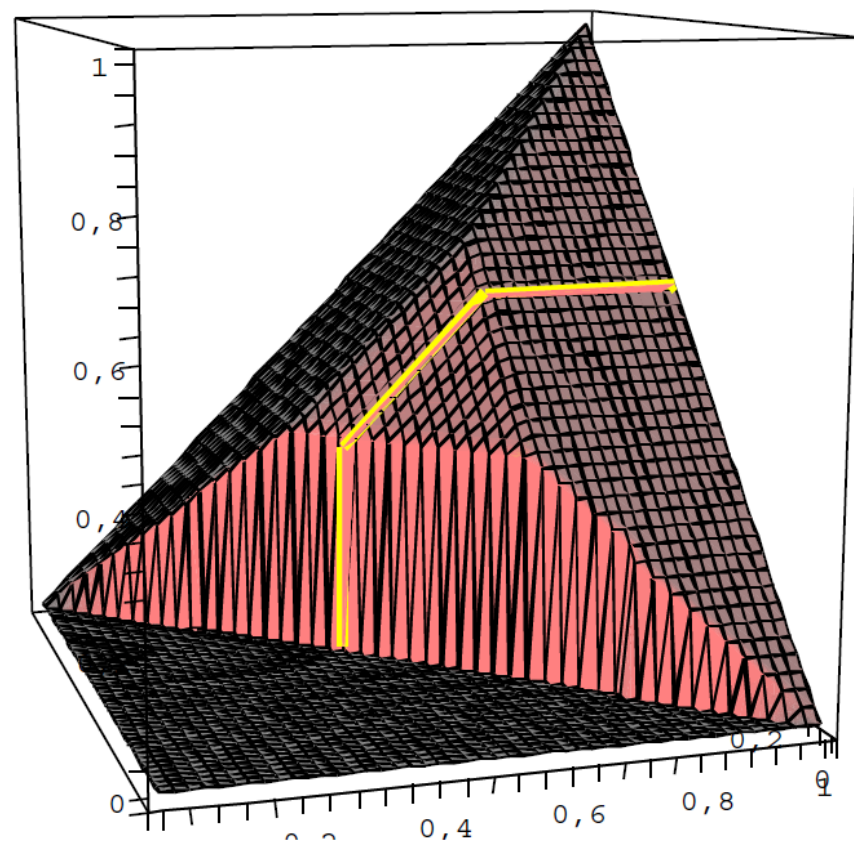
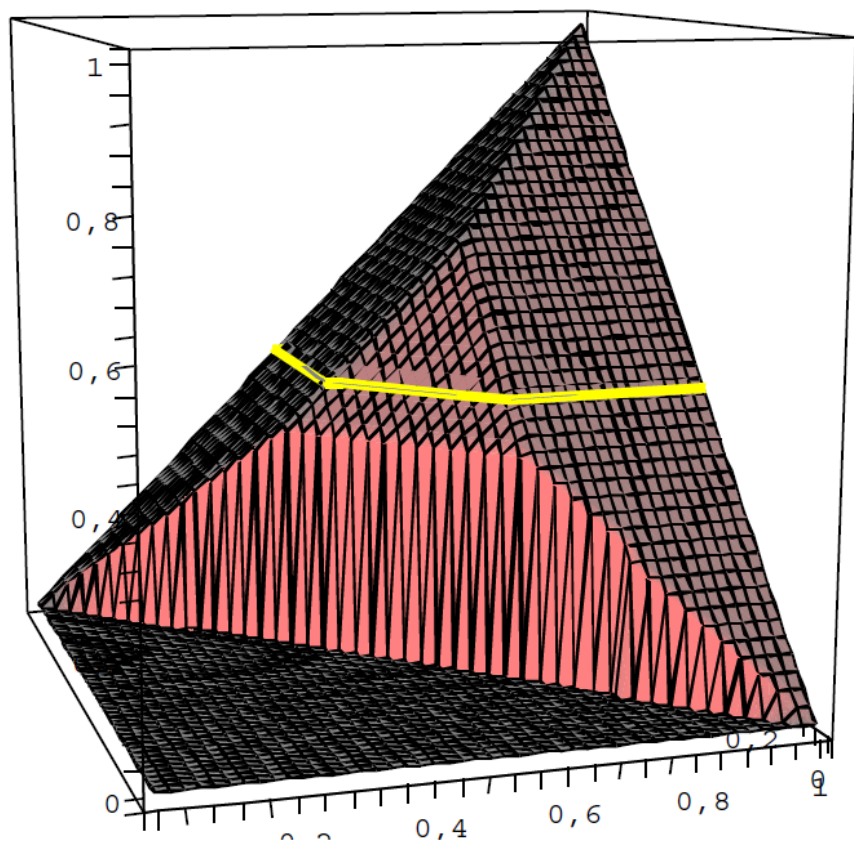

Alkalmazások az algebrában

Kétdimenziós jellemzés!

Minden x, y, c esetén

$$(c/y)/x = c/(x \bullet y)$$

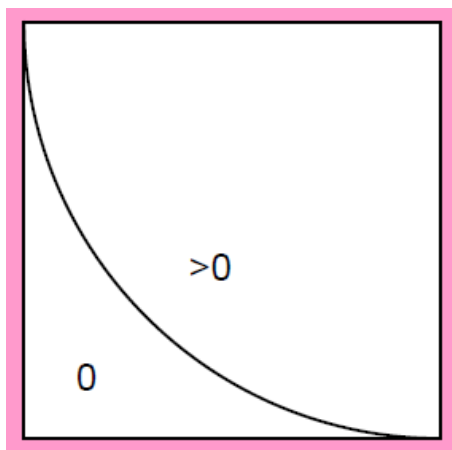
A $\bullet$ művelet pontosan akkor **asszociatív**, ha minden c és x esetén az

$$f(y) = c/(x \bullet y)$$

függvény grafikonja „**szimmetrikus**”.

Alkalmazások az algebrában (hf) jenei@ttk.pte.hu

Legyen • egy **kommutatív** művelet a $[0,1]$ intervallumon a következő tulajdonságokkal: 1. $(x \bullet y) \bullet z = 0$ pontosan akkor, ha

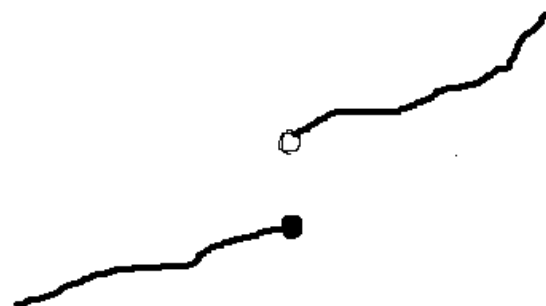
$$x \bullet (y \bullet z) = 0$$

Ekkor:

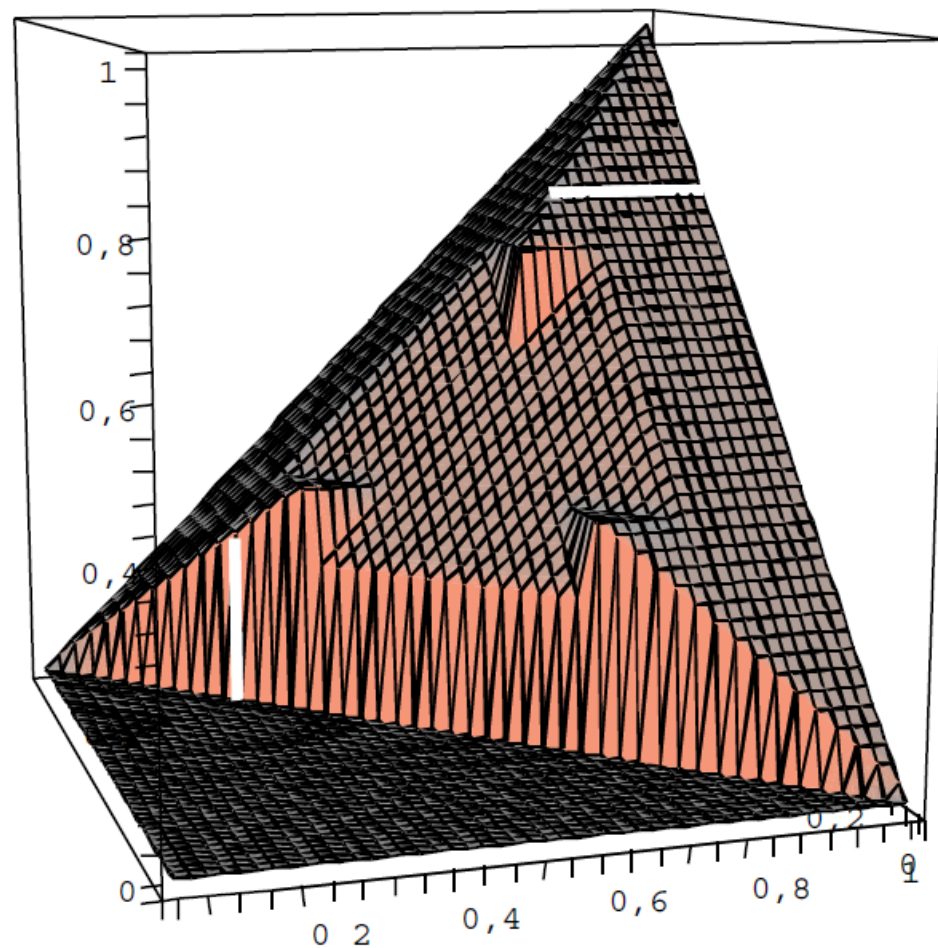
a) • szükségképpen növekvő függvény, azaz tetszőleges $x, y \leq z$ esetén $x \bullet y \leq x \bullet z$

b) az 1 egységelem, azaz tetsz. x esetén $x \bullet 1 = x$

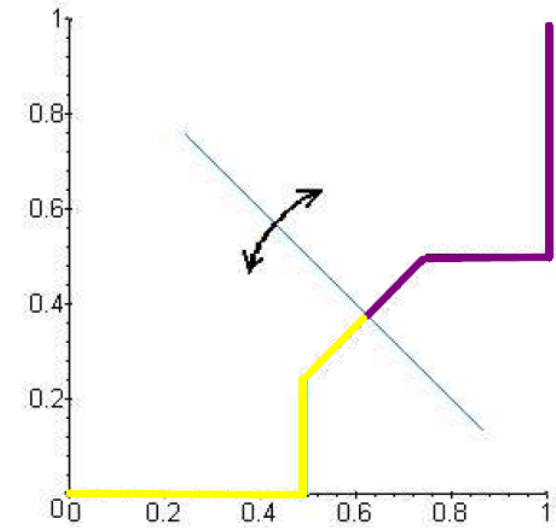
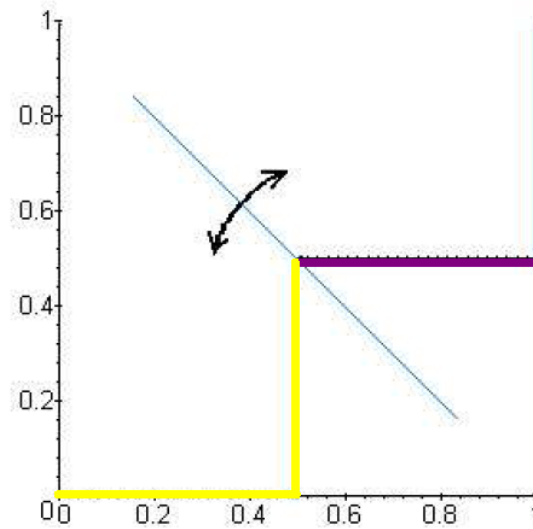
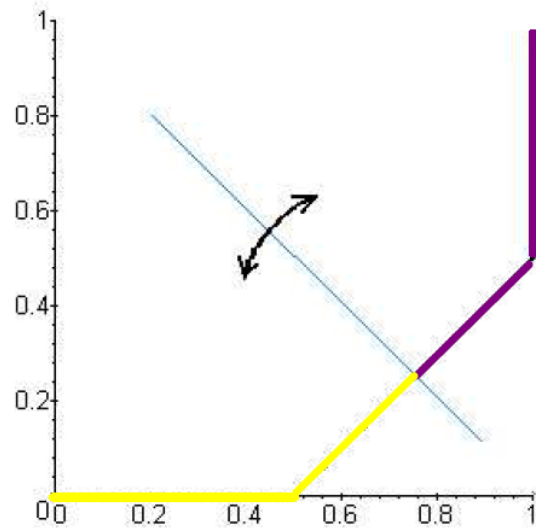
c) • **balról-folytonos**, azaz ...

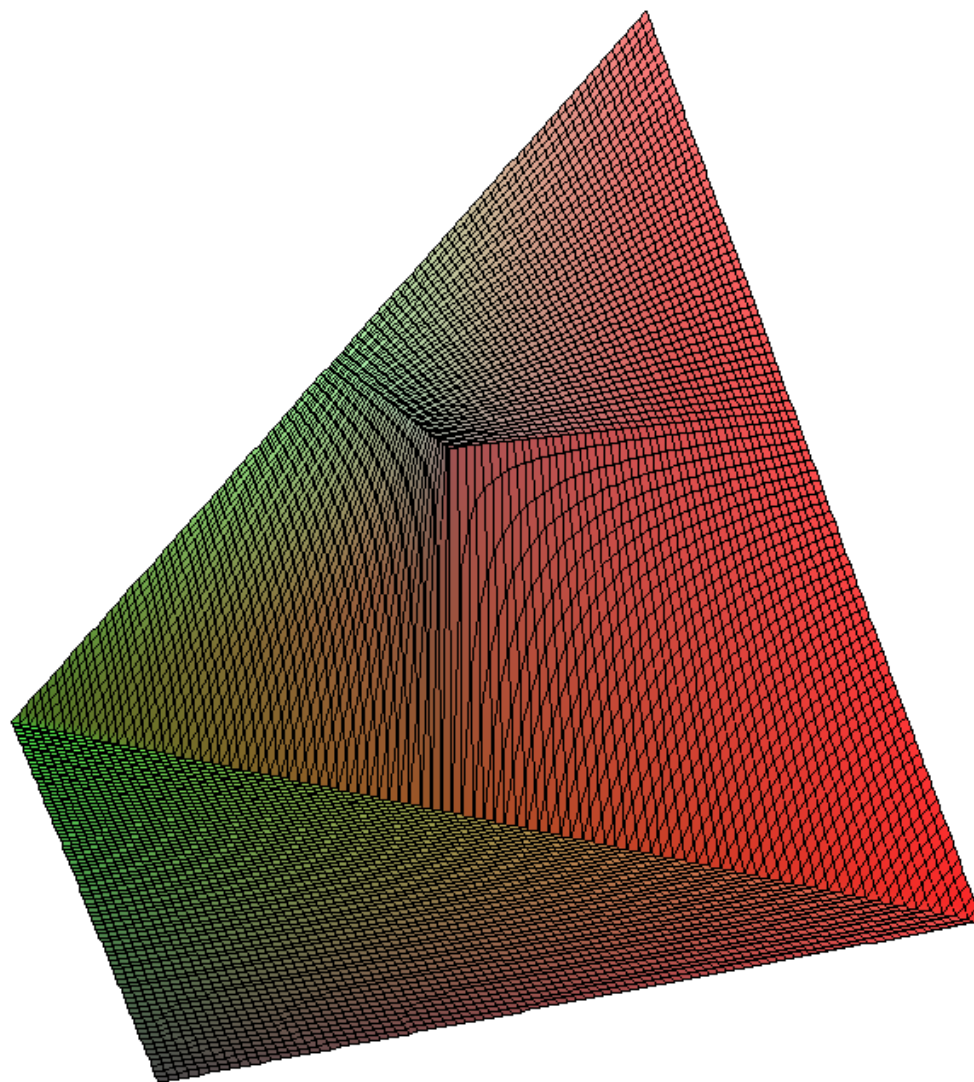
Alkalmazások az algebrában

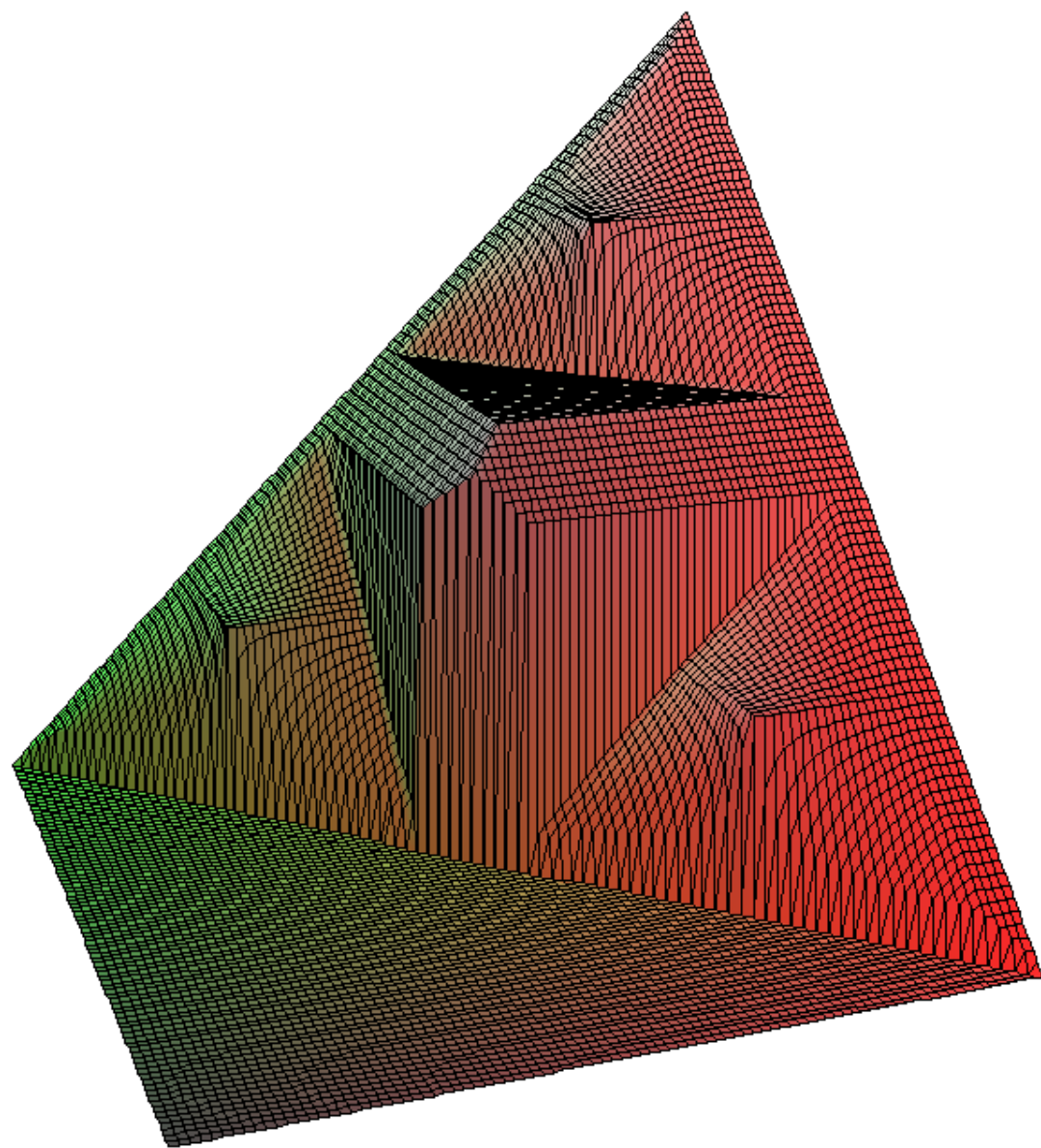

Alkalmazások az algebrában

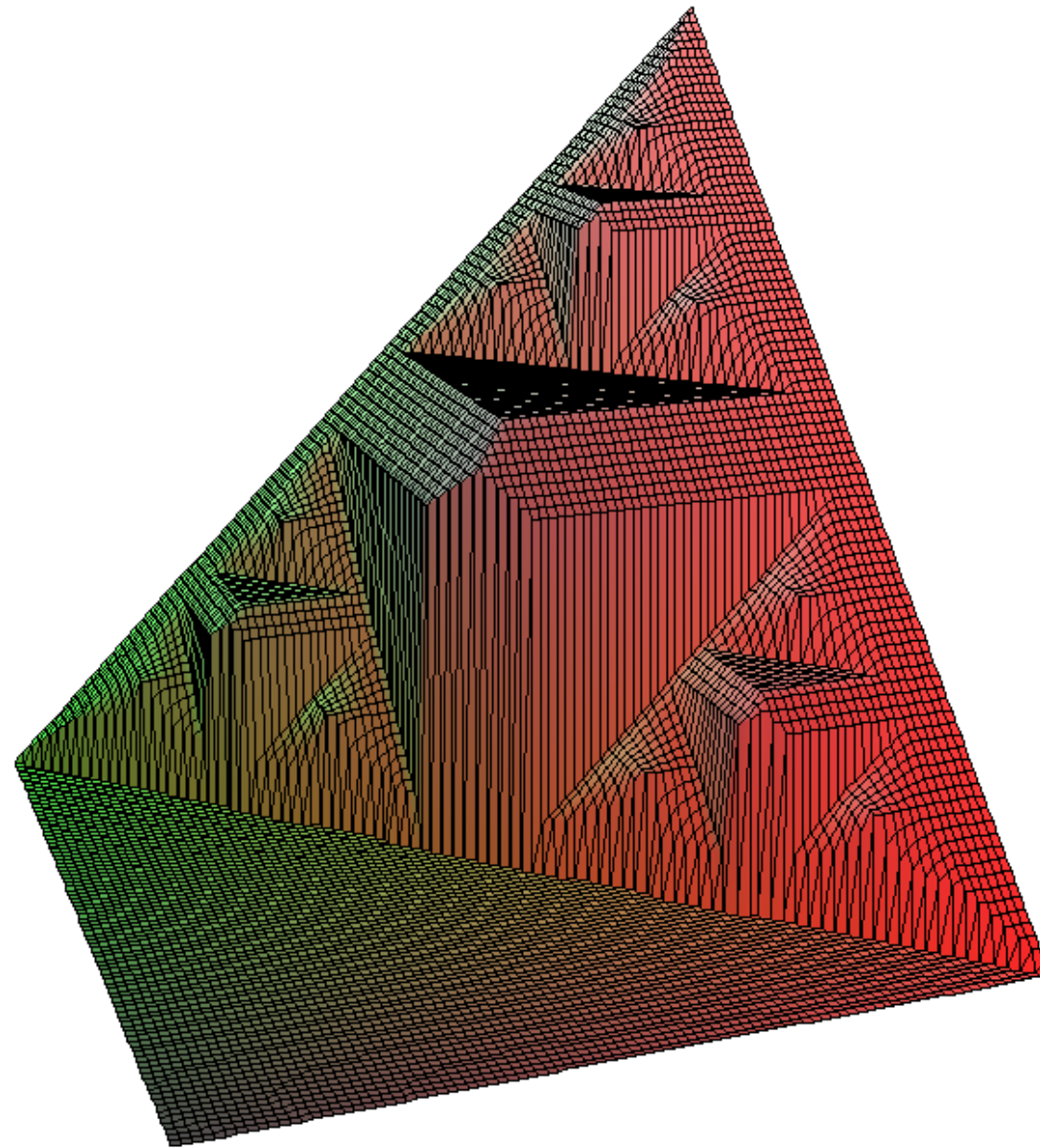

(Forgatás konstrukció)

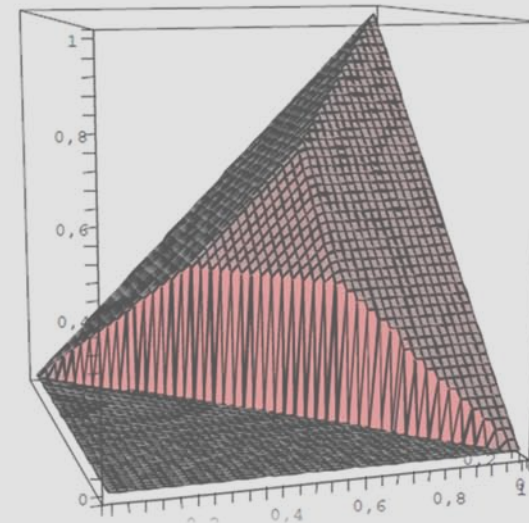
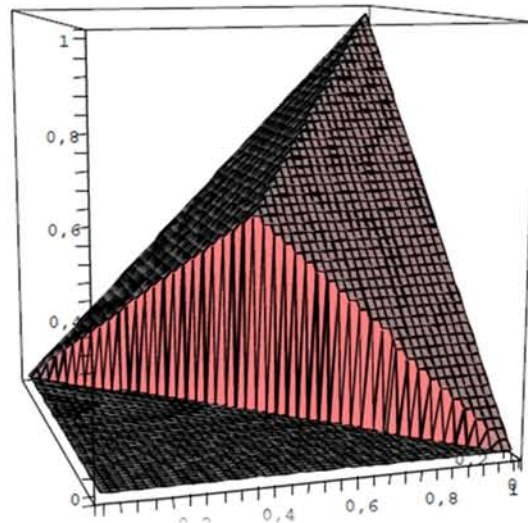
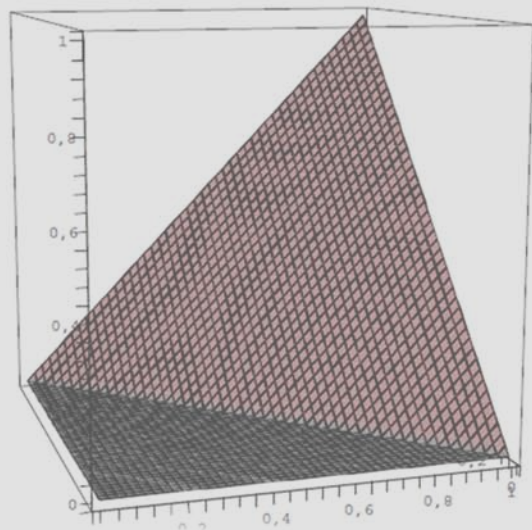

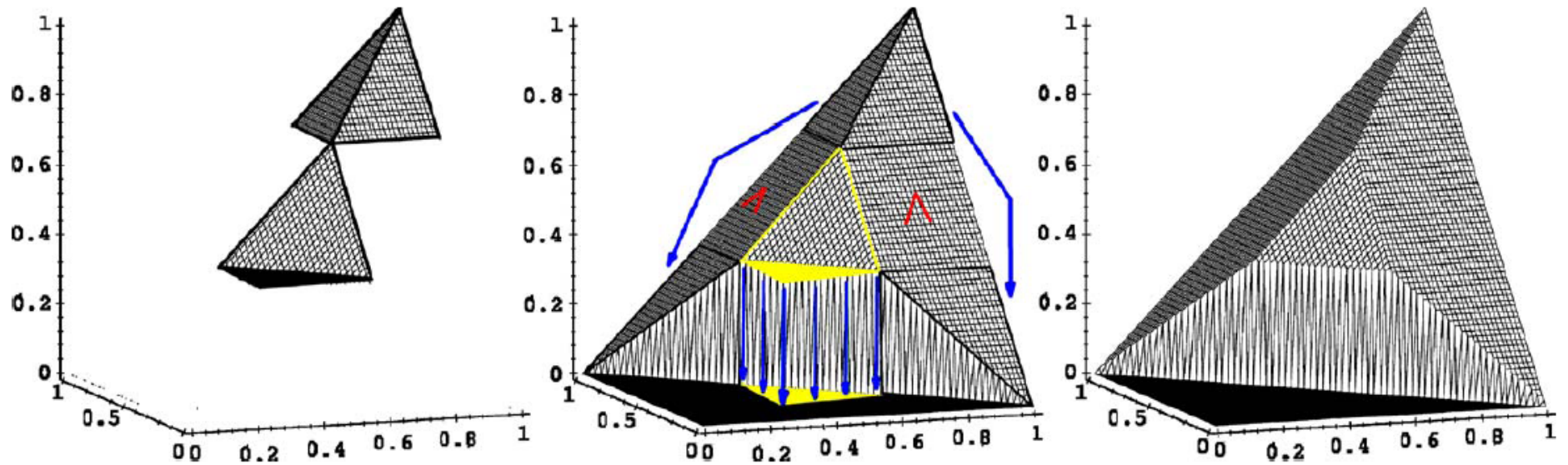

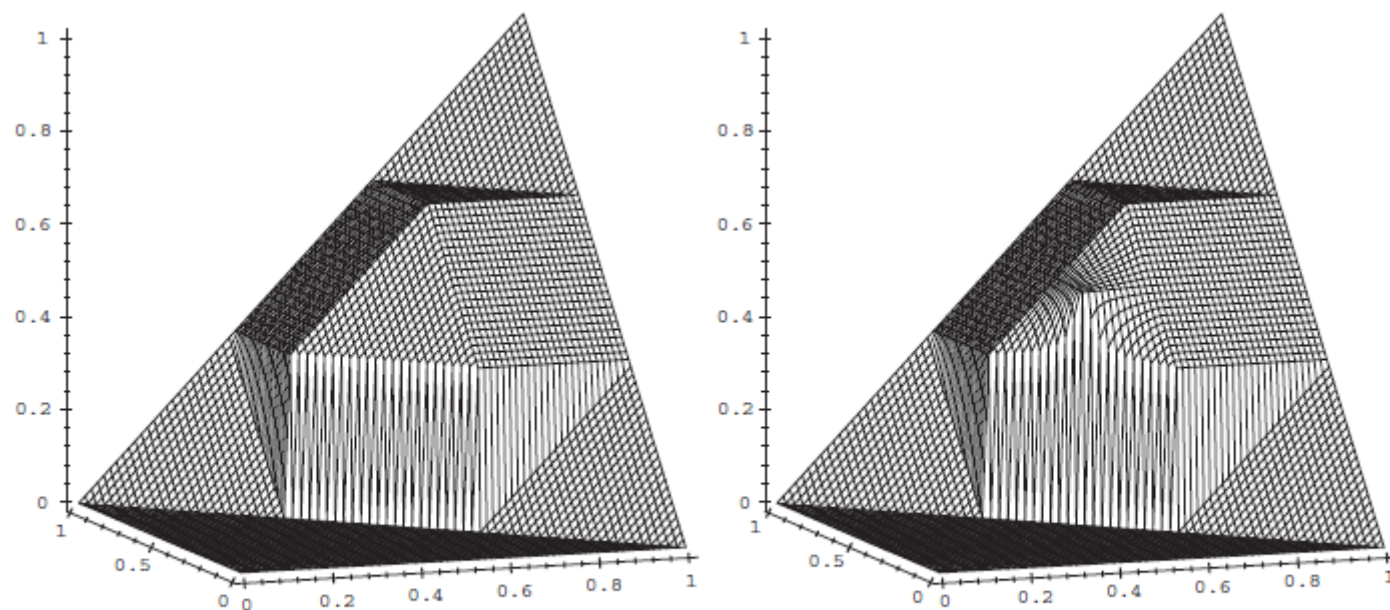

Az „egyenes vágás” esete:

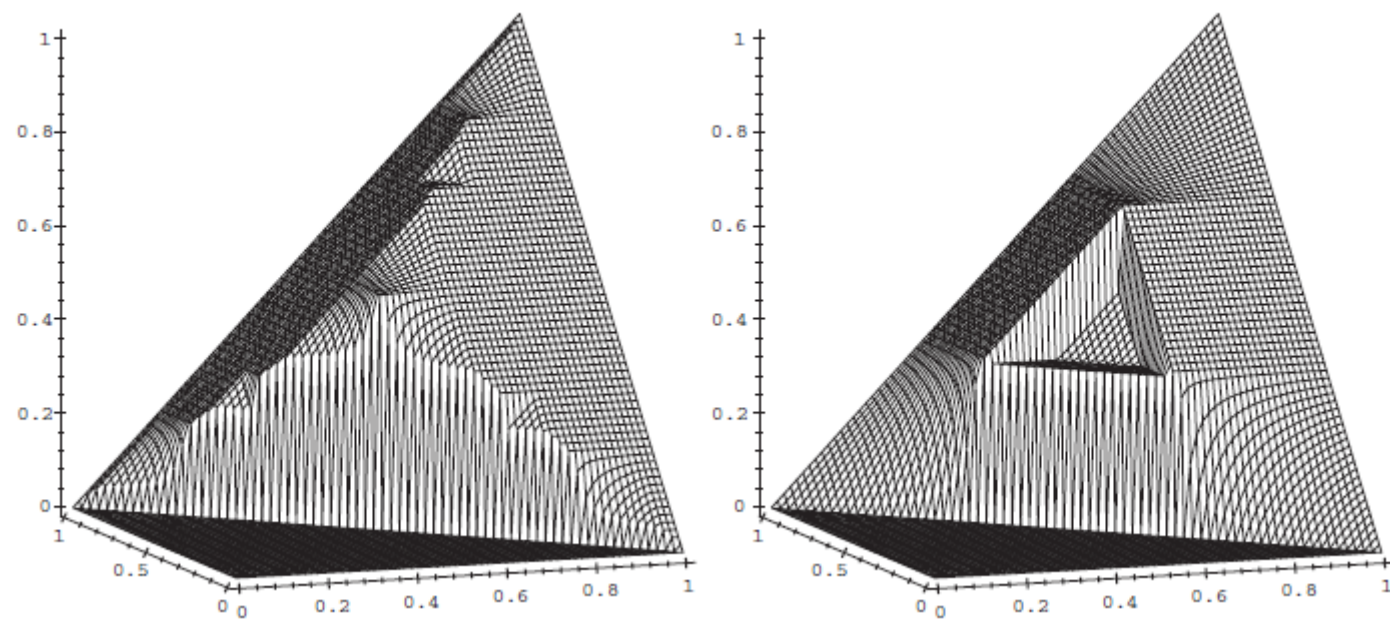

(Forgatás-annihilációs konstrukció)

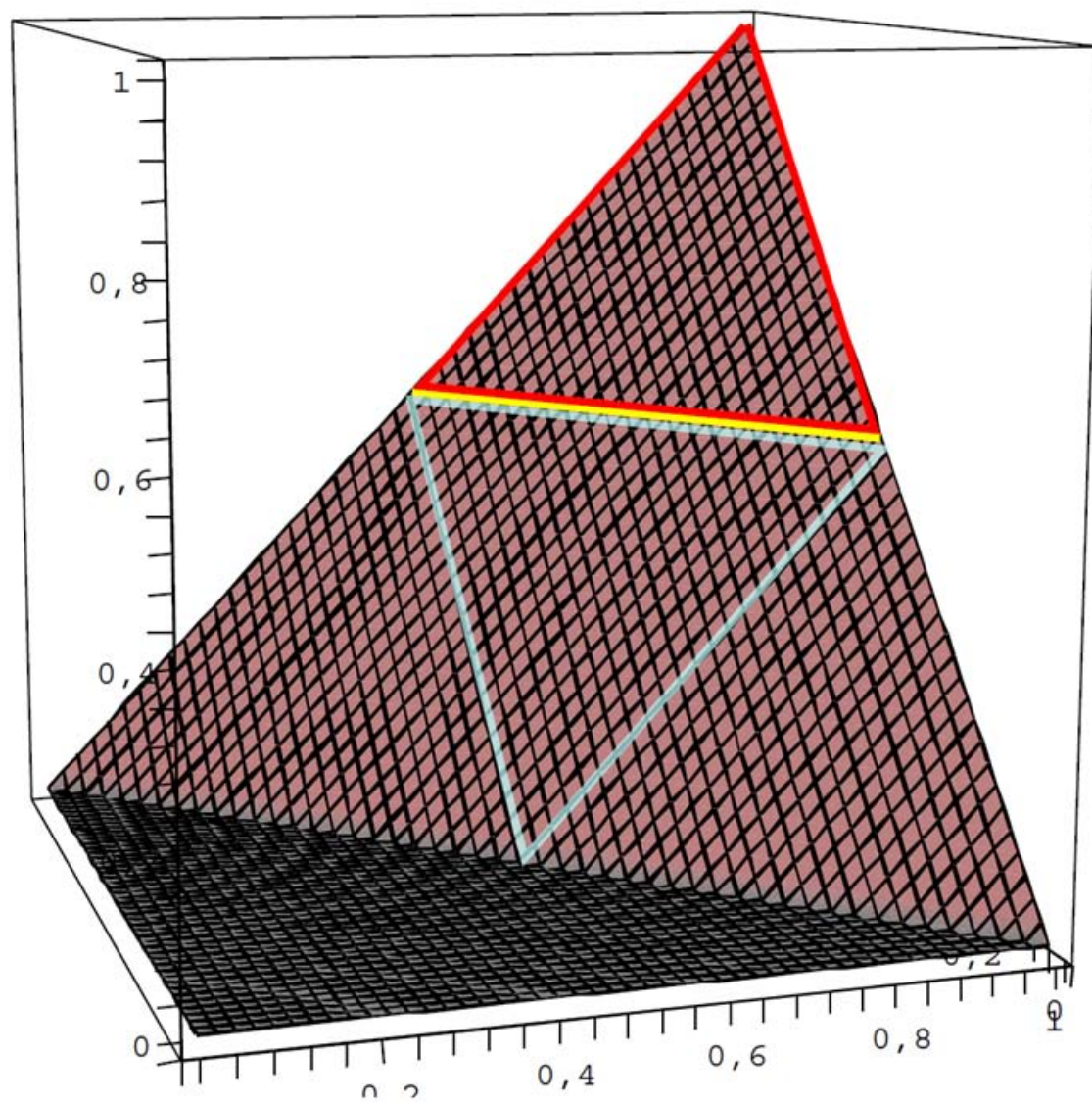

T-norms generated by the rotation-annihilation construction, see Example 5.

Egyéb geometriai meglepetések ...

Köszönöm a szíves figyelmeteket!